Марценюк Тамара[1]
Email: t.martsenyuk@ukma.edu.ua
ORCID: orcid.org/0000-0002-4785-5618

Соціологія та сучасні соціальні трансформації. Матеріали XIX Всеукраїнської конференції студентів, аспірантів і молодих учених, 12 листопада 2026 року (Факультет соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка). – К., 2026. С. ***–***.

Ставлення українського суспільства до призову жінок і чоловіків

Тривала російсько-українська війна актуалізувала питання людських ресурсів у секторі безпеки і оборони. Брак особового складу, тривала мобілізація чоловіків, політична чутливість до теми розширення мобілізації спричиняють виклики для ухвалення рішень. Ситуація з мобілізацією чоловіків демонструє, що існує криза ресурсів і брак бажання чоловіків виконувати громадянський обов' язок, передбачений державною політикою (Котлюк & Марценюк, 2026). У міжнародних дослідженнях звертають увагу на "глибоку амбівалентність між уявленнями про колективістський обов'язок чоловіків захищати державу та їхнім індивідуальним правом на свободу вибору" (Rose, 2026, p. 1). Згідно із Законом України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», статтею 6, обов'язкова строкова військова служба для чоловіків, передбачена законом, не вважається дискримінацією за ознакою статі (Верховна Рада України, 2005). Окрім того, у законодавстві зазначено: "Жінки виконують військовий обов'язок на рівних засадах із чоловіками (за винятком випадків, передбачених законодавством з питань охорони материнства та дитинства, а також заборони дискримінації за ознакою статі), що включає прийняття в добровільному порядку (за контрактом) та призов на військову службу, проходження військової служби, проходження служби у військовому резерві, виконання військового обов'язку в запасі та дотримання правил військового обліку" (Верховна Рада України, 2018).

Подекуди висувається на обговорення питання обов' язкової мобілізації жінок, яке потребує ретельнішого розгляду. Від початку російсько-української війни у 2014 році українське суспільство пройшло шлях від малобоєздатної до ефективної армії, для якої важливими стають цінності гідності та професіоналізму. Жінки були і залишаються важливою частиною цього процесу, ефективними учасницями бойових дій та борчинями за рівність своїх прав і можливостей у секторі безпеки й оборони (Марценюк, 2026). Станом на 2026 рік у лавах Збройних сил України перебувають понад 75 тисяч жінок, зокрема понад 55 тисяч – військовослужбовиць (Коваленко, 2026). Задля фахової інтеграції жінок у сектор безпеки і оборони слід більш активно втілювати гендерночутливий підхід: розуміти потреби жінок, протидіяти гендерним стереотипам і сексуальним домаганням щодо жінок, сприяти більшій видимості їхнього внеску в оборону держави. Як доцільно

[1] Кандидатка соціологічних наук, доцентка кафедри соціології, Національний університет «Києво-Могилянська академія».

зазначає урядова уповноважена з питань гендерної політики Катерина Левченко: *“Участь жінок у секторі безпеки і оборони України зросла безпрецедентно – вони виконують широкий спектр завдань: від служби в бойових частинах на передовій до тилових підрозділів; від солдата до керівних посад. Це ставить перед державою нові виклики: як забезпечити рівні можливості, адаптувати інституції, інфраструктуру й освітні програми до реалій воєнного часу та потреб усіх, хто служить”* (Левченко, 2026).

Важливо з’ясувати громадську думку щодо варіантів мобілізації жінок і чоловіків. Дані отримані в результаті чотирьох репрезентативних опитувань від КМІС (Київський міжнародний інститут соціології) у 2018 році та дослідницької агенції “Info Sapiens” у 2023, 2024, 2026 роках (див. *табл. 1*). Про обмеження цього дослідження ми звертали увагу у нашій попередній публікації з аналізом результатів опитування громадської думки (Кравець & Марценюк, 2024, с. 34): “Обмеженнями цього дослідження є відсутність інформації з непідконтрольних Україні територій, а також виїзд значної кількості населення за кордон, а також масштабні переміщення по Україні після 24 лютого 2022 року. Окрім цього, це не є панельне опитування, де ставлення запитують у тих самих людей”. Однак, попри ці виклики, деякі питання щодо участі жінок і чоловіків у війні продовжуємо ставити в “Омнібус”, за що велика подяка дослідницькій агенції “Info Sapiens”.

Таблиця 1. Емпіричні дані дослідження

Рік	**2018**	**2023**	**2024**	**2026**
Дослідницька компанія	КМІС	Info Sapiens	Info Sapiens	Info Sapiens
Дати проведення	8 по 23 вересня	11 по 23 січня	11 по 19 лютого	з 14 по 22 квітня
Генеральна сукупність	Населення України від 18 років і старші, окрім АР Крим та окупованих територій у Донецькій і Луганській областях	Опитування не проводилось на тимчасово окупованих територіях АР Крим, м. Севастополя, Донецької і Луганської областей та інших, що перебувають під окупацією, а також на територіях, де відсутній український мобільний зв’язок (за оцінкою Info Sapiens, не менше 96% дорослого населення країни мають мобільні номери).		
Вибірка	2026	1000		
Помилка репрезентативності	< 3.3% з вірогідністю 0.95%.	< 3,1% з вірогідністю 0.95%.		
Метод	Особисте формалізоване інтерв’ю (face-to-face)	CATI (computer-assisted telephone interviews) — телефонні інтерв'ю з використанням комп'ютера		

Як видно з *таблиці 2*, незалежно від року опитування (чи то до повномасштабного вторгнення, чи після нього), найпопулярніший варіант армії, який варто впроваджувати в Україні, – це призов і чоловіків, і жінок лише на добровільній основі (за контрактом): більше 60% опитаних протягом 2018–2026 років обрали саме таку відповідь. Однак, з роками російсько-української війни, спостерігаються певні зміни щодо підтримки призову лише чоловіків і призову усіх чоловіків і лише деяких жінок. Якщо в 2018 році на другому місці за популярністю був варіант призову лише чоловіків (17% опитаних його обрали), то в 2026 році ситуація змінилася, хоча й незначно. Дані останнього опитування демонструють, що другою за популярністю відповіддю став призов усіх чоловіків і лише деяких жінок (17%), що є, фактично, сучасною ситуацією в Україні щодо призову. Важливо також зазначити про дуже низький рівень популярності призову ізраїльського типу — для всіх чоловіків і всіх жінок. Хоча з часом популярність цієї відповіді зростає, але незначним чином: 1,6% – у 2018 році; 3,3% – у 2023 році; 3,8% – у 2024 році та 4,5% – у 2026 році.

Таблиця 2. Який варіант армії варто впроваджувати в Україні?

Варіанти відповідей	**КМІС, N=2026, вересень 2018, %**	**Info Sapiens, N=1000, січень 2023, %**	**Info Sapiens, N=1000, лютий 2024, %**	**Info Sapiens, N=1000, квітень 2026, %**
Призов і чоловіків, і жінок лише на добровільній основі (за контрактом)	62,0	65,9	65,7	62,7
Призов усіх чоловіків і лише деяких жінок	10,6	12,8	14,2	17,3
Призов лише чоловіків	17,0	12,0	8,9	10,8
Призов всіх чоловіків і всіх жінок	1,6	3,3	3,8	4,5
Інше	0,4	4,0	1,4	1,0
Складно сказати	7,3	1,9	3,6	2,6
Відмовилися відповідати	1,1	0,1	0,9	0,5
Разом	100	100	100	100

Джерело: власне дослідження авторки.

Пропоную детальніше з’ясувати можливі гендерні відмінності відповідей у квітні 2026 року (див. *табл. 3*). Жінки вдвічі рідше (7,8% проти 14,3% чоловіків) схильні обирати теперішній варіант армії – призов усіх чоловіків і лише деяких жінок. Натомість жінки на 10% частіше (67% проти 57%) вибирають найбільш популярну відповідь – призов і чоловіків, і жінок лише на добровільній основі (за контрактом). Якраз для жінок це найбільш реалістична можливість долучитися до оборони країни. Ізраїльський варіант призову (усіх чоловіків і усіх жінок) жінок приваблює двічі менше, ніж чоловіків.

Таблиця 3. На Ваш погляд, який варіант армії варто впроваджувати в Україні? Розподіл відповідей за статтю (Info Sapiens, N=1000, квітень 2026)

Варіанти відповідей	**Чоловіки, %**	**Жінки, %**	**Загалом, %**
Призов і чоловіків, і жінок лише на добровільній основі (за контрактом)	57,35	67,23	62,74
Призов усіх чоловіків і лише деяких жінок	18,68	16,18	17,31
Призов лише чоловіків	14,25	7,83	10,75
Призов всіх чоловіків і всіх жінок	6,24	2,98	4,46
Призов всіх чоловіків, а жінок за бажанням	1,03	0,52	0,75
Інше	0,92	1,06	0,99
Складно сказати	1,39	3,46	2,52
Відмовилися відповідати	0,14	0,75	0,47
Разом	100	100	100

Джерело: власне дослідження авторки.

Таким чином, за останні 8 років війни, як свідчать результати опитування громадської думки, проведені в 2018-2026 роках, українське суспільство незмінно підтримує саме контрактний варіант армії – призов і чоловіків, і жінок лише на добровільній основі. Однак, реалії повномасштабного вторгнення і воєнного стану кидають виклик фаховій реалізації такого підходу. Особливо чутливою є тематика залучення жінок до оборони держави, адже попри реалізацію політики рівних прав і можливостей, залишаються певні виклики, з якими стикаються жінки під час служби: гендерно стереотипне або навіть і дискримінаційне ставлення з боку побратимів і керівництва, гендернозумовлене насильство (сексуальні домагання), брак відповідної гендерночутливої інфраструктури для жінок, не завжди видимість (зокрема, у медіа) і визнання їхнього внеску у захист держави. Якщо українська держава прагне розбудовувати армію, базовану на цінностях гідності та професіоналізму, то тематика гендерної рівності та фахової інтеграції жінок у сектор безпеки і оборони є важливою і нагальною для вирішення.

Використання ШІ. Інструменти штучного інтелекту не використовувалися.

ЛІТЕРАТУРА

Верховна Рада України. (2018, 6 вересня). Закон України “Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків під час проходження військової служби у Збройних Силах України та інших військових формуваннях” № 2523-VIII. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2523-19#Text

Верховна Рада України. (2005, 8 вересня). Закон України “Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків” № 2866-IV. http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2866-15

Коваленко, А. (2026). Командирки, медикині, розвідниці: за рік у Збройних силах побільшало військовослужбовиць. *Українська правда*, 8 березня. https://life.pravda.com.ua/society/skilki-zhinok-u-zbroynih-silah-dani-golovkoma-zsu-313683/

Котлюк, Г., Марценюк, Т. (2026). Український фемінізм під час війни: рефлексія 2026 року. *Гендер в деталях,* 14 жовтня. https://genderindetail.org.ua/post/ukrainskyi-feminizm-pid-chas-viiny-2026/

Кравець, Д., & Марценюк, Т. (2024). Ставлення українського суспільства до рівних прав і можливостей у військовій сфері. *Наукові записки НаУКМА. Соціологія*, *7*, 29–43. https://doi.org/10.18523/2617-9067.2024.7.29-43

Левченко, К. (заг. ред.). (2026). *Упровадження гендерних підходів у систему підготовки фахівців/фахівчинь сектору безпеки і оборони України: навчально-методичний посібник*. Київ: Український жіночий фонд, офіс урядової уповноваженої з питань гендерної політики. https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/ind-57-gender-policy/metrek-final-version.pdf

Марценюк, Т. (2026). *Невидимий батальйон. 10 років боротьби за гендерну рівність у Збройних Силах України.* Київ: Creative Women Publishing.

Rose, S. (2026). Duty and choice: unpacking ambiguous perceptions of Ukrainian men fleeing the war, *International Affairs*, 102 (1), 1–22. https://doi.org/10.1093/ia/iiaf235